

ارائه الگوی مدیریت آموزش مهارت‌های زندگی به دانش‌آموزان ابتدایی

مبثنی بر عوامل سه‌شاخگی

علی جباری ظهیرآبادی^۱ مهدی شریعتمداری*^۲ یلدا دلگشایی^۳ فرشته کردستانی^۴

چکیده

پژوهش حاضر با هدف ارائه الگوی مدیریت آموزش مهارت‌های زندگی به دانش‌آموزان ابتدایی مبتنی بر عوامل سه‌شاخگی صورت گرفت. جامعه آماری در بخش کمی شامل معلمان ابتدایی شاغل به تدریس در شهرستان رفسنجان به تعداد ۱۴۵۷ نفر بودند که تعداد نمونه با استفاده از فرمول کوکران حداقل ۳۰۴ نفر برآورد شد و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. به منظور تبیین بهتر نتایج و آشکارشدن موارد مغفول در فاز کمی، ۱۳ مصاحبه عمیق در بخش کیفی با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و به صورت گلوله‌برفی انجام شدند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها در خصوص مؤلفه‌های آموزش مهارت‌های زندگی و عوامل سه‌شاخگی، پرسشنامه محقق‌ساخته است که روایی آن به وسیله تحلیل عاملی تأییدی و روایی صوری و پایایی آن توسط محاسبه آلفای کرونباخ به ترتیب با مقادیر ۰/۸۳۰ و ۰/۸۱ سنجیده شد. الگوی اجرایی پژوهش با استفاده از داده‌های جمع‌آوری شده از طریق پرسشنامه و بهره‌گیری از فنون آمار توصیفی، استنباطی و مدل‌سازی معادلات ساختاری مورد تحلیل قرار گرفت. این الگوی با ۱۵ مؤلفه مهارت زندگی و ۱۰ مؤلفه از عوامل سه‌شاخگی ارائه گردید. نتایج پژوهش نشان دادند که مؤلفه کتاب درسی از عوامل سه‌شاخگی زمینه‌ای، یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر ارتقاء سلامت روان دانش‌آموزان ابتدایی می‌باشد که می‌تواند ۶ مؤلفه از مهارت‌های زندگی را به شرح ذیل پیش‌بینی نماید؛ ارتباطات، مهارت‌های قابل عرضه، خودمسئولیتی، اخلاق کاری، مدیریت، مهارت‌های زندگی سالم. مؤلفه جامعه از عوامل سه‌شاخگی رفتاری دومین مؤلفه مهم و تأثیرگذار می‌باشد که قابلیت پیش‌بینی ۵ مؤلفه از مهارت‌های زندگی به شرح ذیل دارد؛ تصمیم‌گیری، تفکر خلاق، هدف‌گذاری، حل مسئله و خودآگاهی. در نهایت مؤلفه‌های تلویزیون و مدرسه از عوامل سه‌شاخگی خانواده، قابلیت پیش‌بینی ۳ مؤلفه از مهارت‌های زندگی را دارند.

واژگان کلیدی: الگو، دانش‌آموزان ابتدایی، مدل سه‌شاخگی، مهارت‌های زندگی

^۱ دانشجوی دکتری، گروه مدیریت آموزشی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
ali.jabbari@gmail.com

^۲ استادیار، گروه مدیریت آموزشی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
mehdishariatmadari@yahoo.com

^۳ استادیار، گروه مدیریت آموزشی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
y.delgoshaei@gmail.com

^۴ استادیار، گروه مدیریت آموزشی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
Fe.kordestani92@gmail.com

مقدمه

مدیریت آموزش مهارت‌های زندگی از جمله مهم‌ترین نیازهای انسان امروزی است؛ جهت تأمین آن، لازم است فرد خود را بشناسد، دیگران را درک کند و روابط مؤثری با آن‌ها ایجاد نماید. همچنین هیجانات منفی و تنش‌های روزمره خود را شناسایی کند، آن‌ها را تحت کنترل درآورد و با حل مشکلات خود به شیوه مؤثر، تصمیم‌های مناسبی اتخاذ نماید. لازمه برآورده شدن این نیازها، تسلط بر مهارت‌های زندگی است (توده رنجبر و عراقی، ۱۳۹۷). تودور (۱۹۹۱) مدیریت آموزش مهارت‌های زندگی را این‌گونه تعریف می‌کند: «توانایی زندگی کردن همراه با شادی، بهره‌وری و بدون وجود دردسر بدنی و روانی.» مهارت‌های زندگی، مفهوم انتزاعی و ارزیابی نسبی‌گری از روابط انسان با خود، جامعه و ارزش‌هایش است. این مهارت را نمی‌توان آن‌جدا از سایر پدیده‌های چندعاملی فهمید که فرد را به موازاتی که در جامعه به عمل می‌پردازد، می‌سازند (مالک پور، ۱۳۹۲؛ نقل در کرم‌بیگی و آسوده، ۱۳۹۶). مهارت‌های زندگی که مؤلفه‌ای از سلامتی عمومی فرد می‌باشد، سلامت جسم نیست؛ بلکه به دیدگاه و سطح روان‌شناختی ارتباطات فرد در محیط اشاره دارد. سلامت روان، بخش مرکزی سلامت است؛ زیرا تمامی تعاملات مربوط به سلامتی به وسیله روان انجام می‌شوند. مهارت‌های زندگی ظرفیت کامل زندگی کردن به شیوه‌ها یا سبک‌های گوناگون، انسان را قادر به درک ظرفیت‌های طبیعی خود می‌کند. همچنین به جای جداکردن فرد از سایر انسان‌هایی که دنیای وی را می‌سازند، نوعی وحدت بین فرد و دیگران به وجود می‌آورد. مهارت‌های زندگی، توانایی عشق ورزیدن و خلق است؛ نوعی حس هویت بر تجربه خود به‌عنوان موضوع و عامل قدرت فرد که همراه است با درک واقعیت درونی و نیاز خود و رشد واقع‌بینی و استدلال (ظاهری، ۱۳۹۷).

مهارت‌های زندگی به مهارت‌هایی گفته می‌شود که به ارتقاء بهداشت روانی افراد جامعه، غنای روابط انسانی، افزایش سلامت و رفتارهای سلامتی در سطح جامعه منجر می‌گردند. همچنین فرد را قادر می‌سازند تا به‌طور مؤثر با مقتضیات و کشمکش‌های زندگی روبه‌رو شود. یادگیری این مهارت‌ها برای تمام افراد جامعه ضروری است؛ لیکن در سنین نوجوانی و جوانی اهمیت ویژه‌ای دارد. همزمان با رشد جسمانی و روانی، انتظار جامعه و خانواده نیز از فرد نوجوان و جوان افزایش می‌یابد؛ به‌طوری که آن‌ها می‌پذیرند به سبب زندگی اجتماعی، بخشی از تمایلات خود را محدود کنند و در چارچوب هنجارهای اجتماعی و گروهی قرار گیرند (فضلعلی‌زاده و معصومی‌فرد، ۱۳۹۹). در این راستا نوجوانان و جوانانی که شیوه‌های صحیح رفتاری را فراموش کرده باشند و مهارت‌های لازم را در جهت تطبیق خود با خانواده و جامعه نیاموخته باشند، با آسیب‌های جدی و متعددی روبه‌رو خواهند شد؛ از این‌رو قابل‌ذکر است که به‌زعم یزدخواستی و همکاران (۱۴۰۰) آموزش مهارت‌های زندگی، بخش مهمی از برنامه درسی اکثر نظام‌های آموزشی دنیا را تشکیل می‌دهد.

اهمیت مهارت‌های زندگی برای مواجهه با مسائل و مشکلات زندگی روزمره، تأثیر آن بر بهبود زندگی فردی و اجتماعی و افزایش توانمندی افراد سبب شده تا این موضوع در برنامه‌های درسی مدارس اکثر نظام‌های آموزشی مورد توجه قرار گیرد. مهارت‌های زندگی، اساساً یک مبنای رشد اساسی از سطوح خانوادگی، تحصیلی، اجتماعی و شغلی است که نیاز به مهارت و کارایی در مهارت‌های زندگی دارد (گینتر، ۱۹۹۹؛ نقل در منطوق و قلتاش، ۱۳۹۹). آموزش مهارت‌های زندگی در مقطع ابتدایی کشور ایران با تألیف کتب کار برای دانش‌آموز و راهنمای معلم ارائه می‌شود. در ابتدا این درس جزو برنامه‌های کلاسی بود. سپس تدریس آن به ساعات پرورشی محول شد. آموزش مهارت‌های زندگی، معلم و شاگرد را در فرایند پویای یادگیری شرکت می‌دهد. در این یادگیری از شیوه‌های متفاوتی مانند فعالیت در گروه‌های کوچک یا

گروه‌های دوتایی، بارش فکری، ایفای نقش، بازی، بحث و مناظره استفاده می‌شود (فروزش، ۱۳۹۴؛ نقل در جهانی، ۱۳۹۸). البته علی‌رغم ایجاد تغییرات عمیق فرهنگی در شیوه زندگی، بسیاری از دانش‌آموزان در رویارویی با مسائل زندگی فاقد مهارت‌ها و توانایی‌های لازم و اساسی هستند؛ زیرا آموزش‌های سنتی و مرسوم در قالب یادگیری‌های درون‌مدرسه‌ای نتوانسته‌اند آن‌ها را در حل مسائل زندگی یاری دهند. همین موضوع آن‌ها را در مواجهه با مسائل و مشکلات زندگی روزمره و مقتضیات آن در حال و آینده، آسیب‌پذیر می‌نماید. همچنین عدم آگاهی از مهارت‌های زندگی، زمینه‌ساز بسیاری از آسیب‌های اجتماعی می‌باشد؛ از این رو بررسی مهارت‌های زندگی دانش‌آموزان به‌عنوان آینده‌سازان جامعه، امری ضروری است. با توجه به اینکه دانش‌آموزان نیز همانند سایر افراد جامعه در معرض و تحت تأثیر آسیب‌های اجتماعی ناشی از عدم آگاهی از مهارت‌های زندگی قرار دارند؛ لذا آموزش مهارت‌های زندگی در سطح سازمان آموزش و پرورش برای کسب دانش در زمینه مهارت‌های زندگی موجب ایجاد نگرش و ارزش‌های مثبت در فرد می‌شود. این نگرش منجر به رفتارهای مثبت شده و در نتیجه مانع بروز مشکل و ارتقاء بهداشت روانی جامعه می‌شود. همچنین با توجه به اینکه ماهیت و تعریف مهارت‌های زندگی در کشورها با فرهنگ‌های گوناگون متفاوت است، بررسی و ارائه مدل مهارت‌های زندگی بومی و جامع مبتنی بر استانداردهای جهانی با در نظر گرفتن ویژگی‌های کشور، ضروری به نظر می‌رسد.

تحقیقات انجام‌شده داخل کشور در این زمینه معمولاً براساس مدل مهارت‌های ۱۰گانه مهارت‌های زندگی سازمان بهداشت جهانی بوده و بررسی آن براساس مدل ۴H مغفول مانده است. در ایالات متحده مدل ۴H سازمانی مربوط به امور جوانان است که بنیاد ملی غذا و کشاورزی و وزارت کشاورزی ایالات متحده^۵ آن را اداره می‌کنند و رسالت آن «به‌کارگیری جوانان به‌منظور رسیدن به نهایت استعداد آن‌ها و پیشبرد حوزه توسعه جوانان است». نام ۴H نمایانگر ۴ حوزه توسعه فردی (سر، قلب، دست، سلامت) مورد توجه این سازمان است (اسدی و همکاران، ۱۳۹۰)؛ از این رو در پژوهش حاضر سعی بر آن است که با ارائه الگوی مدیریت آموزش مهارت‌های زندگی برای دانش‌آموزان ابتدایی، توانایی‌های روانی-اجتماعی کودکان را افزایش داد. همچنین با تجهیز آن‌ها به این مهارت‌ها بتوانند با تقاضا و کشمکش‌های زندگی روزانه به‌طور سازگارانه کنار آیند. این مهارت‌ها و توانایی‌ها فرد را قادر می‌سازند تا در رابطه با سایر انسان‌ها، جامعه، فرهنگ و محیط به‌صورت مثبت و سازگارانه عمل کند و سلامت روانی خود را تأمین نماید. این پژوهش از آن جهت که مبتنی بر عوامل سه‌شاخگی است و این عوامل تاکنون به ادبیات آموزش مهارت‌های زندگی و سلامت روان وارد نشده‌اند، الگویی نوآورانه ارائه می‌دهد.

منظور از مدل سه‌شاخگی در این پژوهش، عوامل ذیل می‌باشد (میرزایی اهرنجانی و سرلک، ۱۳۸۴؛ نقل در مبینی دهکردی و کشتکار هرانکی ۱۳۹۳):

(۱) عوامل ساختاری: دربرگیرنده تمام عناصر، عوامل و شرایط فیزیکی و غیرانسانی سازمان که با نظم، قاعده و ترتیب خاص و به‌هم‌پیوسته می‌توانند چارچوب، قالب، پوسته و بدنه فیزیکی و مادی سازمان سازند؛ لذا تمام منابع مادی، مالی، اطلاعاتی و فنی که با ترکیب خاصی در بدنه کلی سازمان جاری می‌شوند، زیرمجموعه شاخه ساختاری قرار می‌گیرند.

⁵ USDA

۲) عوامل زمینه‌ای: شرایط و عوامل محیطی برون‌سازمانی که محیط سازمان را احاطه می‌کنند، با سازمان تأثیر متقابل دارند و خارج از کنترل سازمان هستند. هر نظام یا سازمانی در جایگاه ویژه خود، همواره با نظام‌های محیطی در کنش و واکنش دائمی است؛ از این رو تمام علل و عواملی که امکان برقراری، تنظیم و واکنش به موقع و مناسب سازمان نسبت به سایر نظام‌ها را فراهم می‌آورند، زمینه یا محیط نامیده می‌شوند.

۳) عوامل رفتاری: شامل عوامل و روابط انسانی در سازمان که هنجارهای رفتاری، ارتباط غیررسمی و الگوهای ویژه به‌هم‌پیوسته و محتوای اصلی سازمان را تشکیل می‌دهند. این عوامل محتوایی در واقع عناصر پویایی‌بخش و زنده سازمانی تلقی می‌شوند. هرگونه عوامل و متغیرهایی که به‌طور مستقیم مربوط به نیروی انسانی باشند، در این شاخه قرار می‌گیرند. قابل ذکر است که عوامل ساختاری و رفتاری، درون‌سازمانی و محصور در مرزهای سیستم سازمان هستند.

آموزش مهارت‌های زندگی از ضرورت‌های اساسی در امر آموزش بهداشت است تا عوامل اجتماعی مانند عزت‌نفس، خودپنداره، شبکه‌های حمایت اجتماعی و استرس مؤثر بر رفتار کودکان، نوجوانان و جوانان مورد توجه قرار گیرند. برنامه مهارت‌های زندگی بر این اصل استوار است که کودکان، نوجوانان و جوانان حق دارند توانمند شوند. همچنین نیاز دارند که بتوانند از خودشان و علایقشان در برابر موقعیت‌های سخت زندگی دفاع کنند (خنیفر و همکاران، ۱۴۰۰). مهارت‌های زندگی، متعدد و متنوع هستند. برنامه جامع آموزش مهارت‌های زندگی نیز نگرشی سیستمی دارد؛ لذا تنها یک مهارت مورد توجه قرار نمی‌گیرد. براساس نتایج پژوهش‌های بهرامی (۱۳۹۵)، یوسفی (۱۳۹۵)، اعظمی و همکاران (۱۳۹۴)، رضایپور (۱۳۹۴)، مری^۱ (۲۰۱۸)، ماس^۲ (۲۰۱۵) و تان^۳ (۲۰۰۴) ارائه الگو در ارتقاء آموزش مهارت‌های زندگی نقش مؤثر و مهمی ایفا می‌نماید. از طرف دیگر تجارب کشورها در این زمینه، متفاوت است؛ لذا ارائه الگوی بومی براساس ویژگی‌های فردی، فرهنگی و محلی ضرورت دارد. از آنجا که به‌نظر می‌رسد مدل ۴H برای آموزش مهارت‌های زندگی با ویژگی‌های فراگیران مقطع ابتدایی سازگاری دارد و درعین حال مطالعات زیادی روی این مسئله با در نظر گرفتن کلیه عوامل تأثیرگذار بر آن در ایران انجام نشده‌اند؛ از این رو همواره این سؤال مطرح می‌شود که «الگوی مدیریت آموزش مهارت‌های زندگی برای دانش‌آموزان ابتدایی چگونه است؟». پژوهش حاضر با هدف بررسی ابعاد متفاوت مهارت‌های زندگی دانش‌آموزان ابتدایی و ارائه الگوی مدیریت آموزش مهارت‌های زندگی به کودکان مبتنی بر عوامل سه‌شاخگی برای آن‌ها اجرا می‌شود. سؤالات این پژوهش به شرح ذیل می‌باشند:

۱) ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های ارائه الگوی مدیریت آموزش مهارت‌های زندگی برای دانش‌آموزان ابتدایی مبتنی بر عوامل سه‌شاخگی کدام‌اند؟

۲) الگوی مدیریت آموزش مهارت‌های زندگی برای دانش‌آموزان ابتدایی که پیش‌بینی‌کننده مؤلفه‌های مدل ۴H باشند، چگونه است؟

۳) اولویت‌بندی ابعاد و مؤلفه‌های مدیریت آموزش مهارت‌های زندگی برای دانش‌آموزان ابتدایی مبتنی براساس مدل سه‌شاخگی چگونه است؟

¹ Meyer

² Mass

³ Tan

روش‌شناسی

پژوهش از نظر هدف به صورت کاربردی است. پ از نظر ماهیت در بعد کیفی اکتشافی و از بعد کمی پیمایشی مقطعی می‌باشد که طی ۳ مرحله صورت گرفت: مرحله اول یا مرحله شناخت و تبیین که طرح تحقیق، تهیه طرح تحقیق، مطالعه مقدماتی مبانی نظری مرتبط با تحقیق و مفاهیم و مقوله‌های که می‌توانند با مدل ۴H و مدل سه‌شاخگی مرتبط شود مورد بررسی قرار گرفتند. همچنین ادبیات پژوهشی داخلی و خارجی مورد بررسی قرار گرفت. در مرحله دوم یا مرحله شناسایی مؤلفه‌ها و طراحی الگو (تحقیق کیفی)، با توجه به یافته‌های مرحله اول تحقیق در ابتدای امر سؤالات مصاحبه تدوین شدند. سپس مصاحبه‌های عمیق با خبرگان و صاحب‌نظران حوزه مهارت‌های زندگی صورت پذیرفتند. انتخاب نمونه‌ها در این بخش تا مرحله اشباع نظری پیش رفت. در ادامه تحلیل داده‌های کیفی به روش کدگذاری باز و محوری انجام شد که در پایان الگوی تحقیق استخراج و تدوین گردید.

جامعه آماری در بخش کیفی پژوهش حاضر شامل کلیه خبرگان، متخصصین و افراد آگاه در زمینه آموزش مهارت‌های زندگی برای دانش‌آموزان ابتدایی بود. نمونه آماری شامل افرادی برجسته از نظر آگاهی و اطلاعات در زمینه آموزش مهارت‌های زندگی به دانش‌آموزان ابتدایی بود. همچنین به صورتی انتخاب شدند که اینکه با ارائه اطلاعات دقیق، نمادی از جامعه باشند. برای تعیین نمونه‌های این پژوهش و تعیین این گروه از خبرگان از روش نمونه‌گیری غیرتصادفی هدفمند استفاده شد. ویژگی‌های کسانی که پرسشنامه دلفی برای آن‌ها ارسال شد عبارت بود از داشتن حداقل مدرک دکتری، داشتن حداقل ۵ سال فعالیت در هیئت علمی دانشگاه، آگاهی از ادبیات حوزه آموزش مهارت‌های زندگی به دانش‌آموزان ابتدایی. جامعه آماری بخش کمی نیز مشتمل بر کلیه معلمان ابتدایی شهرستان رفسنجان به تعداد ۱۴۵۷ نفر بود.

جدول ۱: حجم جامعه آماری

جنسیت	فراوانی	درصد
مرد	۵۵۶	۱۶/۳۸
زن	۹۰۱	۶۱/۸۴
مجموع	۱۴۵۷	۱۰۰

روش نمونه‌گیری در بخش کیفی به صورت غیراحتمالی از نوع هدفمند و گلوله برفی و روش نمونه‌گیری در بخش کمی به صورت تصادفی ساده بود. روش تعیین حجم نمونه در پژوهش حاضر مشتمل بر ۲ بخش کیفی و کمی می‌باشد؛ در بخش کیفی با بهره‌گیری از روش نمونه‌گیری هدفمند تعداد ۳۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. در بخش کمی نیز با بهره‌گیری از فرمول کوکران حداقل تعداد نمونه مورد نیاز برابر با ۳۰۴ نفر برآورد شد. در بعد کیفی پژوهش ۲ ابزار تدوین شدند. در ارتباط با مدل ۴H با توجه به روش اکتشافی منابع موجود در زمینه مدل ۴H، یک فرم مصاحبه نیمه‌ساختاریافته محقق‌ساخته به مدد کدگذاری باز و محوری اطلاعات حاصل از بررسی منابع موجود تدوین و برای خبرگان ارسال گردید تا با استفاده از فن دلفی توافق متخصصان در مورد ابعاد و نشانگرهای شناسایی شده به دست آید. در ارتباط با مدل سه‌شاخگی از روش جست‌وجوی اکتشافی از نظرات ۳۰ نفر از متخصص حوزه مهارت‌های زندگی استفاده شد و عوامل مؤثر بر مهارت‌های زندگی در ۳ حوزه ساختاری، رفتاری و زمینه‌ای شناسایی شدند.

در مرحله بعد کمی، فرم نهایی به دست آمده از تحلیل منابع مرتبط با مدل 4H با 135 سؤال در اختیار 30 متخصص قرار گرفت تا با استفاده از فن دلفی توافق نهایی بررسی شود که در نهایت 104 سؤال طبق شاخص‌های روایی محتوایی و نسبت روایی محتوایی مطلوب شناسایی شدند و بر نمونه نهایی اجرا گردید. در ارتباط با مدل سه‌شاخگی، 35 سؤال در ارتباط با 10 عامل از مصاحبه‌ها استخراج گردید که 30 نفر متخصص مهارت‌های زندگی به آن‌ها پاسخ دادند و در نهایت بر 30 سؤال توافق حاصل و بر نمونه نهایی اجرا شدند. داده‌ها با مطالعه مبانی نظری، پیشینه تحقیق، منابع و مصاحبه با افراد خبره مورد تأیید قرار گرفتند. سپس نقطه نظرات و رهنمودهای گروهی از خبرگان نیز ملحوظ شدند. بعد از آن به جهت تأیید دقت و صحت داده‌ها، در مورد اعتبار مطالعه از شیوه بررسی به وسیله اعضای پژوهش استفاده شد.

جهت گردآوری اطلاعات در بخش کیفی از هر 2 روش کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شد. در گام اول ابتدا به منظور آشنایی مفاهیم پایه و مبانی نظری کلیه تئوری‌ها، الگوها، مدل‌ها و یافته‌های ملی و جهانی در خصوص مدل 4H و مدل سه‌شاخگی مورد مطالعه و بررسی دقیق قرار گرفتند. در این راستا با مطالعه اسناد و مدارک شامل کتب، مقالات، رساله‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی مبانی نظری و پیشینه پژوهش به دست آمدند. پژوهشگران در نهایت به کسب گزاره‌های مفهومی به تعداد 135 مورد برای پرسشنامه مدل 4H و 35 مورد برای پرسشنامه مدل سه‌شاخگی رسیدند. در گام دوم به منظور گردآوری داده‌ها، از روش میدانی استفاده شد. به مدد کدگذاری باز، شاخص‌های ابزار به وسیله پژوهشگران احصا شدند. در گام سوم به مدد کدگذاری محوری، شاخص‌های احصا شده به وسیله پژوهشگران مقوله‌بندی شدند. در گام چهارم شاخص‌های مقوله‌بندی شده مدل 4H در قالب یک فرم مصاحبه نیمه‌ساختاریافته برای 30 نفر خبره ارسال گردید و پرسشنامه مدل سه‌شاخگی نیز در اختیار 30 نفر متخصص حوزه مهارت‌های زندگی قرار گرفت. در گام پنجم این روند به مدد فن دلفی تا اشیاع نظری، مصاحبه با خبرگان ادامه یافت. در مجموع در پایان فن دلفی تعداد 4 بعد، 15 مؤلفه و 104 شاخص در مورد مدل 4H و تعداد 3 بعد، 10 عامل و 30 شاخص در مورد مدل سه‌شاخگی مورد تأیید خبرگان قرار گرفتند. ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها و اولویت آن‌ها در گام ششم در قالب یک الگو ترسیم و به مدد نقطه نظرات خبرگان، الگوی آموزش مهارت‌ها زندگی اعتباریابی نظری گردید.

در بخش کمی برای گردآوری داده‌ها از روش میدانی استفاده شد. ابزارها مورد استفاده در این مرحله، پرسشنامه‌های محقق ساخته بودند که طی مرحله کیفی به دست آمد. این ابزارها شامل 4 بعد اصلی و 15 بعد خرد برای پرسشنامه مهارت‌های زندگی و 3 بعد اصلی و 10 بعد خرد برای پرسشنامه مدل سه‌شاخگی بود که بر طیف لیکرت 5 درجه‌ای تنظیم شدند. سؤالات مربوط به 2 پرسشنامه مذکور در جدول شماره (2) قابل مشاهده می‌باشند:

جدول ۲: سؤالات مربوط به پرسشنامه‌های محقق ساخته

شماره سؤالات	مؤلفه‌ها	ابعاد اصلی
مهارت‌های زندگی		
۱_۴	تصمیم‌گیری	مهارت‌های ذهنی
۵_۱۰	تفکر خلاق	
۱۱_۱۶	تفکر انتقادی	
۱۷_۲۱	هدف‌گذاری	
۲۲_۲۶	حل مسئله	
۲۷_۳۱	خودآگاهی	
۳۲_۳۷	مدیریت	
۳۸_۴۴	ارتباطات	مهارت‌های عاطفی
۴۵_۵۱	همکاری	
۵۲_۵۷	مهارت‌های قابل عرضه	مهارت‌های اجتماعی
۵۸_۶۶	خودمسئولیتی	
۶۷_۷۲	اخلاق کاری	
۷۳_۷۶	عزت نفس	مهارت‌های سلامت
۷۷_۸۳	توجه به دیگران	
۸۴_۹۱	مهارت زندگی سالم	
پرسشنامه مدل سه شاخگی		
۱۰_۱۲	خانواده	ساختاری
۲۶_۲۷	مدرسه	
۱۳_۱۵	همسالان	رفتاری
۱۶_۱۸	جامعه	
۱_۳	کتاب درسی	زمینه‌ای
۴_۶	تلویزیون	
۷_۹	کارگاه آموزشی	
۱۹_۲۱	فضای مجازی	
۲۲_۲۳	مشاور	
۲۴_۲۵	کتاب‌های غیردرسی	

یافته‌ها

سؤال اول پژوهش: ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های ارائه الگوی مدیریت آموزش مهارت‌های زندگی برای دانش‌آموزان ابتدایی کدامند؟

به‌منظور پاسخگویی به این سؤال از روش اکتشافی استفاده شد. منابع موجود در این زمینه مورد بررسی قرار گرفتند. داده‌های اولیه به‌دست‌آمده از این منابع به‌کمک روش کدگذاری باز و محوری مورد تحلیل قرار گرفتند. در این مرحله از پژوهش، مفاهیم و نکات کلیدی به‌دست‌آمده از ۲ فرایند مطالعه ادبیات نظری و پیشینه پژوهش، فهرست شدند. ابتدا مفاهیم و نکات کلیدی به‌دست‌آمده در خصوص مدل ۴H در ارتباط با عناصر اصلی آموزش مهارت‌های زندگی در داخل و خارج از کشور بررسی و فهرست شدند. عبارات، مفاهیم و گویه‌های مستخرج شده از پژوهش‌ها با انجام تحلیل‌های دقیق، یکسان‌سازی (انتخاب واژگان صحیح‌تر و حذف مفاهیم مشترک) شدند. در این مرحله تعداد ۱۳۵ گویه به دست آمدند. گویه‌های به‌دست‌آمده در قالب یک چک‌لیست در اختیار خبرگان قرار گرفتند که بر طبق نظر خبرگان تعدادی از سؤالات حذف شدند و ۱۰۴ گویه به‌شرح جدول شماره (۳) احصا گردیدند.

جدول ۳: شاخص‌های به‌دست‌آمده از مرحله فن دلفی

ردیف	مؤلفه اصلی	مؤلفه خرد	شاخص	CVI	CVR	
۱	مهارت‌های زندگی	مهارت تصمیم‌گیری	توانایی لیست کردن گزینه‌ها را قبل از تصمیم‌گیری دارد.	۰/۸۷	۰/۸۶	
۲			به پیامد تصمیم‌گیری خود فکر می‌کند.	۱	۰/۸۷	
۳			توانایی تجدیدنظر در تصمیمات خود را دارد.	۰/۸	۰/۸۹	
۴			در صورت نامناسب بودن راه‌حل انتخابی، به‌راحتی راه‌حل دیگری انتخاب می‌کند.	۱	۰/۸۱	
۵			به اجرای تصمیمات خود پایبند است.	۰/۸۷	۰/۸۱	
۶		مهارت تفکر خلاق	مهارت	در شناسایی راه‌حل‌های جدید برای رویارویی با مشکلات زندگی از توانایی لازم برخوردار هست.	۱	۰/۸۵
۷				در رویارویی با مشکل، سریع می‌تواند راه‌حلی برای آن پیدا کند.	۰/۸۷	۰/۸۵
۸				در ایجاد ایده‌های جدید از چیزهای معمولی توانایی دارد.	۰/۸۹	۰/۸۵
۹				با تغییر شرایط اجتماعی، توانایی سازگاری با آن‌ها را دارد.	۱	۱
۱۰				در کار خود از خلاقیت و ایده‌های ابتکاری برخوردار هست.	۰/۸۷	۰/۸۹
۱۱				از تفکر خلاق برخوردار هست.	۰/۸۷	۰/۸۵
۱۲		مهارت تفکر انتقادی	مهارت	مهارت بررسی دقیق موقعیت‌ها را به‌وسیله پرسش دارد.	۱	۰/۸۵
۱۳				توانایی استدلال دارد.	۱	۱
۱۴				می‌تواند به‌تنهایی ایده ارائه دهد.	۱	۱
۱۵				می‌تواند به‌تنهایی تصمیم بگیرد.	۱	۰/۸۸
۱۶				اغلب به دنبال ایده‌های جدید است.	۰/۹۲	۰/۸۵
۱۷				برایش مهم است که نظرات دیگران را بفهمد.	۰/۸۷	۰/۸۵
۱۸				معمولاً درباره پیامدهای یک تصمیم قبل از اقدام به کاری، فکر می‌کند.	۱	۰/۸۶
۱۹				اغلب در مورد اقدامات خود فکر می‌کند تا بداند آیا می‌تواند آن‌ها را بهبود بخشد	۰/۸۵	۰/۸۵

ردیف	مؤلفه اصلی	مؤلفه خرد	شاخص	CVI	CVR	
۲۰	مهارت ذهنی	مهارت هدف‌گذاری	با ناکامی‌ها و شکست‌ها به شیوه مناسب مقابله می‌کند.	۰/۸۹	۰/۸۶	
۲۱			در تدوین اهداف بلندمدت توانایی لازم را دارد.	۰/۸۸	۰/۸۶	
۲۲			برای رسیدن به اهداف خود به قدر کافی تلاش می‌کند.	۰/۸۷	۰/۸۶	
۲۳			از مهارت برنامه‌ریزی برخوردار هست.	۰/۸۷	۰/۸۵	
۲۴			از توانایی تکمیل طرح یا کارهای خود برخوردار هست.	۸۷	۰/۸۶	
۲۵		مهارت حل مسئله	مهارت حل مسئله	توانایی مقابله با مسائل متفاوت زندگی را دارد.	۰/۸۹	۰/۸۶
۲۶				می‌تواند برای مشکلات یا معضلات دشوار راه‌حلی پیدا کند.	۱	۱
۲۷				از مهارت حل تعارض برخوردار هست.	۰/۸۹	۰/۸۶
۲۸				به‌تنهایی توانایی یک انتخاب خوب را دارد.	۱	۱
۲۹				درک چگونگی انجام کار را دارد.	۱	۱
۳۰		مهارت خودآگاهی	مهارت خودآگاهی	می‌داند هرکسی دارای ویژگی‌ها و استعدادها متفاوت با دیگران است.	۰/۸۹	۰/۸۵
۳۱				بر روی خود کنترل لازم را دارد.	۱	۱
۳۲				حقوق و مسئولیت‌های خود را می‌داند.	۱	۱
۳۳				از نقاط ضعف و قوت خویش آگاه هست.	۱	۱
۳۴				نسبت به خود، اعتماد به نفس و نگرش مثبت دارد.	۱	۰/۸۶
۳۵		مهارت مدیریت	مهارت مدیریت	از مهارت تعیین هدف برخوردار هست.	۱	۰/۸۶
۳۶				از مهارت برنامه‌ریزی یا سازماندهی مناسبی برخوردار هست.	۱	۱
۳۷				در کارهای خود انعطاف‌پذیر هست.	۱	۰/۸۶
۳۸				می‌تواند یک گروه را برای رسیدن به هدف، سازماندهی کند.	۱	۱
۳۹				دیگران را در رهبری مشارکت می‌دهد.	۱	۰/۸۷
۴۰		مهارت عاطفی	مهارت ارتباطات	می‌تواند به‌خوبی خود را به دیگران معرفی کند.	۱	۰/۸۸
۴۱				می‌تواند با دقت به دیگران گوش دهد.	۱	۱
۴۲				می‌تواند به‌خوبی افکار، احساسات و ایده‌های خود را بیان کند.	۱	۱
۴۳				توانایی ارتباط کلامی مؤثر با دیگران را دارد.	۱	۱
۴۴	در ارتباطات غیرکلامی، توانایی و درک احساسات دیگران را دارد.			۱	۰/۸۵	
۴۵	به درخواست‌های غیرمعقول دیگران به‌راحتی نه می‌گوید.		۱	۰/۸۶		
۴۶	در برقراری ارتباط با دیگران از روش‌های مناسب استفاده می‌کند.		۱	۰/۸۵		
۴۷	به‌راحتی با دیگران رابطه برقرار می‌کند.		۰/۸۹	۰/۸۶		
۴۸	در یافتن دوست جدید و از دست ندادن دوستان قدیمی مهارت دارد.		۱	۰/۸۵		
۴۹	در موقع نیاز می‌تواند از دیگران به‌خوبی کمک و یا مشورت بگیرد.		۱	۱		
۵۰	می‌تواند با کسانی که با آن‌ها فرق دارد، کار یا تفریح کند.	۱	۰/۸۷			
۵۱	مهارت همکاری	مهارت همکاری	می‌تواند انواع نقش را در گروه‌های کاری بر عهده گیرد.	۰/۸۹	۰/۸۶	
۵۲			می‌تواند بین نقش گروهی و فردی خود، به‌راحتی تمایز قائل شود.	۱	۰/۸۵	
۵۳			ایده‌های خود را با دیگران به‌اشتراک می‌گذارد.	۱	۰/۸۷	

ارائه الگوی مدیریت آموزش مهارت‌های زندگی به دانش‌آموزان ابتدایی مبتنی بر عوامل سه‌شاخگی

ردیف	مؤلفه اصلی	مؤلفه خرد	شاخص	CVI	CVR		
۵۴	مهارت عاطفی	مهارت همکاری	می‌تواند با دیگران کار کند.	۱	۰/۸۶		
۵۵			می‌تواند در کار تیمی شرکت نماید.	۱	۱		
۵۶			می‌تواند در تصمیم‌گیری به دیگران کمک کند.	۱	۰/۸۵		
۵۷			نسبت به افراد هم سن خود از مهارت رهبری بیشتری برخوردار است.	۰/۹۱	۰/۸۶		
۵۸			زمانی که مسئولیتی به او داده می‌شود، آن را به بهترین نحو انجام می‌دهد.	۰/۹۱	۰/۸۷		
۵۹			حاضر است به گروه کمک کند.	۰/۹۱	۰/۸۸		
۶۰			در موقعیت‌های مختلف اجتماعی به راحتی با دیگران تعامل برقرار می‌کند.	۰/۹۱	۰/۸۸		
۶۱	مهارت‌های قابل عرضه	مهارت‌های قابل عرضه	توانایی حل مسائلی را که با آن روبه‌رو هست، دارد.	۱	۰/۷۶		
۶۲			دستورالعمل‌ها را به همان نحوی که به او داده شده، دنبال می‌کند.	۱	۰/۸۵		
۶۳		در تیم به عنوان یک عضو مشارکت می‌کند.	۰/۹۱	۰/۸۷			
۶۴		توانایی پذیرش مسئولیت انجام یک کار را دارد.	۱	۰/۸۸			
۶۵		برای انجام کارهای خود، توانایی برنامه‌ریزی دارد.	۰/۸۹	۰/۸۵			
۶۶		مهارت خودمسئولیتی	از منابع طبیعی محیط خود، خردمندانه استفاده می‌کند.	۱	۰/۸۷		
۶۷		می‌تواند برای استفاده از منابع مالی برنامه‌ریزی نماید.	۰/۸۹	۰/۸۷			
۶۸		در استفاده از وسایل شخصی خود مراقبت دارد.	۱	۱			
۶۹		در کار خود تعهد دارد.	۱	۱			
۷۰		دیگران می‌توانند به او اعتماد کنند.	۰/۸۹	۰/۸۶			
۷۱	مسئولیت اقدامات خود را بر عهده می‌گیرد.	۱	۱				
۷۲	اشتباهات خود را می‌پذیرد.	۱	۱				
۷۳	این موضوع را درک می‌کند که به آنچه تعهد دارد، باید عمل کند.	۰/۸۹	۰/۸۶				
۷۴	مهارت اخلاق کاری	مهارت اخلاق کاری	در کار خود، رویکردها و موارد جدید را امتحان می‌کند.	۰/۸۸	۰/۸۵		
۷۵			در کار خود، اخلاق دارد.	۰/۹۰	۰/۸۶		
۷۶			تا کار خود را به پایان نرساند، از آن دست نمی‌کشد.	۰/۹۱	۰/۸۶		
۷۷			کمک‌کار و یاری‌رسان برای دیگران هست.	۱	۱		
۷۸			مؤدب هست.	۱	۱		
۷۹			تابع مقررات هست.	۰/۹۲	۰/۸۶		
۸۰			برای رسیدن به اهداف خود، سخت تلاش می‌کند.	۱	۱		
۸۱			قادر به ادامه کار در شرایط سخت می‌باشد.	۰/۹۲	۰/۸۶		
۸۲			مهارت سلامت	مهارت عزت نفس	اعتماد به نفس دارد.	۱	۰/۸۶
۸۳					خودمسئولیتی دارد.	۰/۹۲	۰/۸۶
۸۴	برای خود، احترام قائل است.	۱			۱		
۸۵	می‌تواند احساسات خود را مدیریت کند.	۰/۹۱			۰/۸۶		
۸۶	از خودنظم‌دهی برخوردار هست.	۰/۹۱			۰/۸۶		

ردیف	مؤلفه اصلی	مؤلفه خرد	شاخص	CVI	CVR	
۸۷	مهارت سلامت	مهارت توجه به دیگران	یکسانی و تفاوت در افراد را درک می‌کند و می‌تواند چگونگی درک این تفاوت‌ها را یاد بگیرد.	۰/۸۸	۰/۸۶	
۸۸			نسبت به بیماران مراقبت دارد.	۱	۱	
۸۹			نسبت به دیگران، درک، مهربانی، توجه و محبت دارد.	۱	۱	
۹۰			می‌تواند با دیگران همدلی کند.	۱	۱	
۹۱			در صورت درخواست دیگران، وسایل خود را به آن‌ها قرض می‌دهد.	۰/۹۲	۰/۸۶	
۹۲			همیشه درحال توسعه روابط خود با دیگران هست.	۰/۹۲	۰/۸۶	
۹۳		مهارت زندگی سالم	مهارت	نسبت به هیجان‌های خود شناخت دارد.	۱	۰/۸۸
۹۴				نسبت به هیجان‌های دیگران شناخت دارد.	۱	۰/۸۶
۹۵				می‌تواند با ناکامی و شکست مقابله نماید.	۱	۱
۹۶				می‌تواند با غم مقابله نماید.	۱	۱
۹۷				می‌تواند با ترس مقابله نماید.	۱	۱
۹۸				می‌تواند ترس‌ها، احساسات و مشکلات خود را با دیگران در میان بگذارد.	۱	۰/۸۶
۹۹				می‌تواند با شرایط سخت مقابله نماید.	۱	۱
۱۰۰				از غذاهایی که برای سلامتی مفید هستند استفاده می‌کند.	۱	۰/۸۶
۱۰۱				از رفتارهای پرخطر اجتناب می‌کند.	۱	۱
۱۰۲				می‌تواند استرس خود را مدیریت کند.	۰/۸۷	۰/۸۶
۱۰۳				راه‌های پیشگیری از بیماری را می‌داند.	۱	۰/۸۶
۱۰۴				راه‌های ایمنی و امنیت شخصی را می‌داند.	۱	۱

سؤال دوم پژوهش: الگوی مدیریت آموزش مهارت‌های زندگی برای دانش‌آموزان ابتدایی که پیش‌بینی‌کننده مؤلفه‌های مدل ۴H باشند، چگونه است؟

جدول شماره (۳) شاخص‌های برازش مدل تحلیل‌شده را نشان می‌دهد. نتایج نشان دادند که در الگوی پژوهش حاضر مقادیر $\chi^2=539/83$ ، $df=105$ ، $p=0/000$ ، $RSMEA=0/085$ ، $SRMR=0/028$ هستند که حاکی از برازندگی نامطلوب الگو در جامعه می‌باشند. در مدل ثانویه (مدل اصلاح‌شده بعد از حذف مسیرهای غیرمعنادار) مقادیر $SRMR=0/036$ ، $RSMEA=0/057$ ، $df=226$ ، $p=0/000$ و $\chi^2=644/01$ هستند که حاکی از برازندگی قابل قبول الگو در جامعه می‌باشند. همچنین به منظور تعیین مناسب بودن برازندگی الگو با داده‌ها از شاخص‌های برازندگی استفاده شد. نتایج نشان دادند که شاخص نرم‌شده برازندگی^۱ $NFI=0/90$ و شاخص برازندگی تطبیقی^۲ $CFI=0/93$ است که نشان‌دهنده برازندگی قابل قبول مدل با داده‌ها است. بخصوص مقدار CFI که از دیدگاه مولر^۳ (۱۹۹۹) باید بالای ۰/۹ و از دیدگاه وستون و گور جر^۴ (۲۰۰۶) باید بالای ۰/۹۵ باشد تا مدل برازندگی مناسبی با داده‌ها داشته باشد؛ زیرا تحت تأثیر حجم نمونه قرار نمی‌گیرد. همچنین اگر جذر برآورد واریانس خطای تقریب^۵ ($RMSEA \leq 0/05$) بسیار خوب بین ۰/۰۵ تا ۰/۰۸ باشد، برازش قابل قبول و اگر بالاتر از ۰/۰۸ باشد، برازش ضعیف است. جذر میانگین مجذور خطای استاندارد شده^۶ ($SRMR \leq 0/08$) برازش حالت مطلوب و بالاتر برازش حالت نامطلوب را نشان می‌دهد که در این مطالعه $RMSEA$ بین ۰/۰۵ تا ۰/۰۸ و $SRMR$ کمتر از ۰/۰۸ بودند که حاکی از برازش قابل قبول می‌باشند.

جدول ۴: شاخص‌های برازندگی الگو

AGFI	GFI	CFI	NNFI	NFI	SRMR	RMSEA	Sig	χ^2/df	df	χ^2	الگو
۰/۷۹	۰/۹۳	۰/۹۳	۰/۸۱	۰/۹۲	۰/۰۲۸	۰/۰۸۵	۰/۰۰۰	۲/۵۲	۱۰۵	۵۳۹/۸۳	الگوی اولیه با تمام مسیرها
۰/۸۸	۰/۹۲	۰/۹۳	۰/۹۱	۰/۹۰	۰/۰۳۶	۰/۰۵۷	۰/۰۰۰	—	۲۲۶	۶۴۴/۰۱	الگوی اصلاح‌شده (حذف مسیرهای غیر معنادار)

1 Normed Fit Index(NFI)

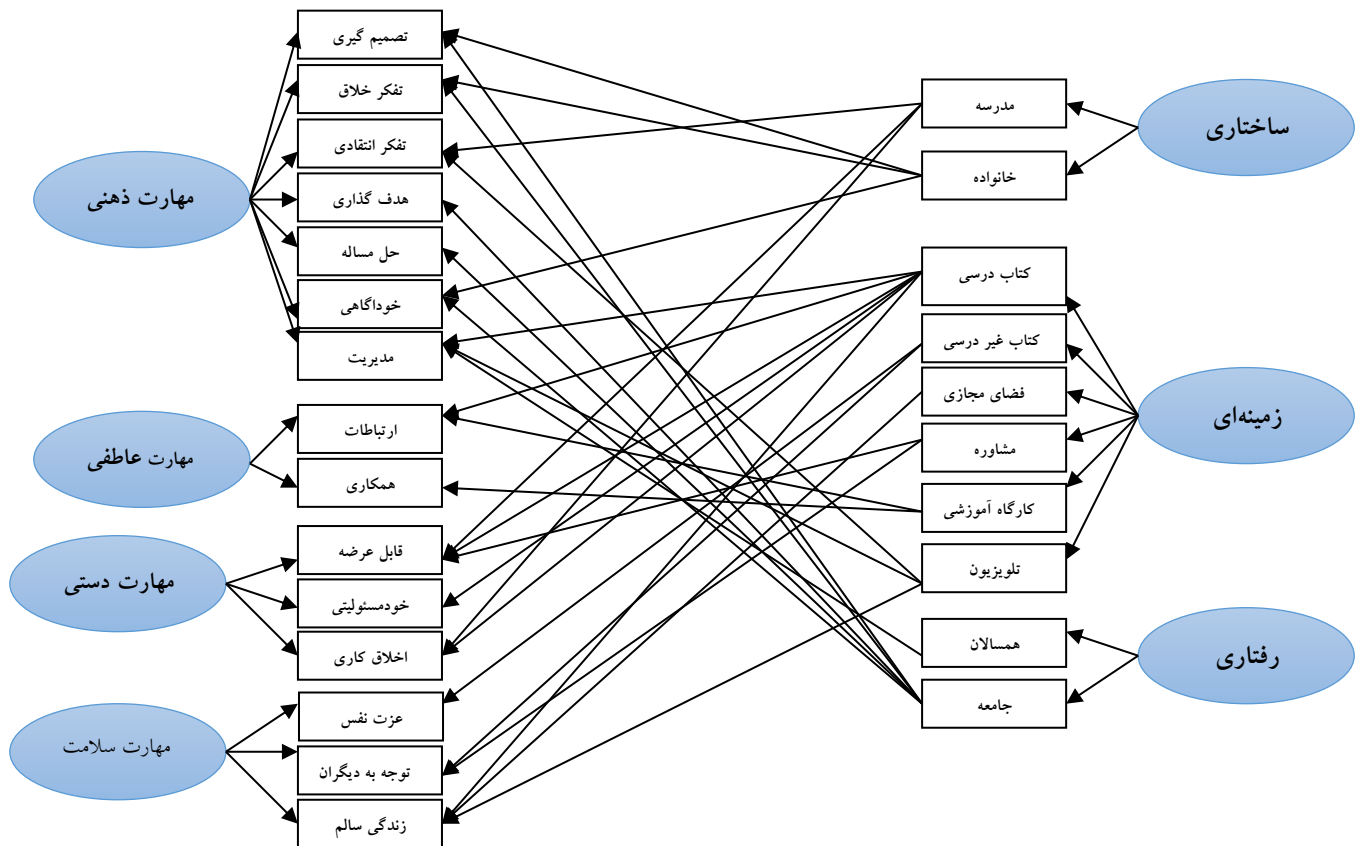
2 Comparative Fit Index(CFI)

3 Muller

4 Weston& Gore Jr

5 Root Mean Square Error of Approximation(RMSEA)

با توجه به یافته‌های پژوهش و توضیحات مذکور، می‌توان الگوی مدیریت آموزش مهارت‌های زندگی برای دانش‌آموزان ابتدایی را به صورت ذیل ارائه نمود:

نمودار ۱: الگوی مدیریت آموزش مهارت‌های زندگی برای دانش‌آموزان ابتدایی

سؤال سوم پژوهش: اولویت‌بندی ابعاد و مؤلفه‌های مدیریت آموزش مهارت‌های زندگی برای دانش‌آموزان ابتدایی مبتنی بر اساس مدل سه‌شاخگی چگونه است؟

نتایج نشان دادند که در کلیه مهارت‌های تصمیم‌گیری ($p < 0/01$ و $\chi^2_{(4)} = 33/51$)، تفکر خلاق ($p < 0/01$) و تفکر انتقادی ($p < 0/01$ و $\chi^2_{(5)} = 531/06$)، هدف‌گذاری ($p < 0/01$ و $\chi^2_{(4)} = 601/95$)، حل مسئله ($p < 0/01$ و $\chi^2_{(4)} = 391/1$)، خودآگاهی ($p < 0/01$ و $\chi^2_{(4)} = 181/41$)، مدیریت ($p < 0/01$ و $\chi^2_{(5)} = 539/31$)، ارتباطات ($p < 0/01$ و $\chi^2_{(6)} = 343/85$)، همکاری ($p < 0/01$ و $\chi^2_{(6)} = 87/13$)، مهارت‌های قابل عرضه ($p < 0/01$ و $\chi^2_{(5)} = 422/62$)، خودمسئولیتی ($p < 0/01$ و $\chi^2_{(8)} = 1067/99$)، اخلاق کاری ($p < 0/01$ و $\chi^2_{(5)} = 333/07$)، عزت نفس ($p < 0/01$) و توجه به دیگران ($p < 0/01$ و $\chi^2_{(3)} = 251/73$)، و مهارت‌های زندگی سالم ($p < 0/01$ و $\chi^2_{(7)} = 8593/44$) به لحاظ آماری معنادار هستند. نتایج اولویت‌بندی مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی در جدول شماره (۵) برحسب آزمون فریدمن ارائه شده‌اند. نتایج نشان دادند که بین اهمیت مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی تفاوت معناداری وجود دارد. مهارت‌ها به ترتیب اهمیت آن‌ها عبارت‌اند از اخلاق کاری، خودآگاهی، مدیریت، مهارت زندگی سالم، مهارت‌های

قابل‌عرضه، هدف‌گذاری، تفکر خلاق، عزت‌نفس، توجه به دیگران، حل مسئله، تفکر انتقادی، خودمسئولیتی، تصمیم‌گیری، ارتباطات و همکاری.

جدول ۵: اولویت‌بندی مؤلفه‌ها

اولویت‌بندی	مقدار خی دو	درجه آزادی	میانگین رتبه‌ها	مؤلفه‌ها
۱۳	۲۵۲۴/۵۶**	۱۴	۵/۶۷	تصمیم‌گیری
۷			۸/۶۱	تفکر خلاق
۱۱			۶/۹۹	تفکر انتقادی
۶			۸/۹۵	هدف‌گذاری
۱۰			۷/۱	حل مسئله
۲			۱۰/۸۱	خودآگاهی
۳			۹/۲۷	مدیریت
۱۴			۴/۵۱	ارتباطات
۱۵			۳/۶۱	همکاری
۵			۸/۹۶	مهارت‌های قابل‌عرضه
۱۲			۶/۹۶	خودمسئولیتی
۱			۱۲/۹	اخلاق کاری
۸			۸/۴۵	عزت‌نفس
۹			۷/۹۵	توجه به دیگران
۴	۹/۲۴	مهارت زندگی سالم		

نتایج اولویت‌بندی ابعاد مهارت‌های زندگی مبتنی بر مدل ۴H در جدول شماره (۶) برحسب آزمون فریدمن ارائه شده‌اند. نتایج نشان دادند که بین اهمیت ابعاد مهارت‌های زندگی تفاوت معناداری وجود دارد. ابعاد مهارت‌ها به ترتیب اهمیت عبارت‌اند از مهارت‌های شغلی، سلامت، ذهنی و عاطفی.

جدول ۶: اولویت‌بندی ابعاد

اولویت‌بندی	مقدار خی دو	درجه آزادی	میانگین رتبه‌ها	ابعاد
۳	۸۴۰/۹۴**	۳	۲/۶۸	مهارت‌های ذهنی
۴			۱/۳۲	مهارت‌ها عاطفی
۱			۳/۱۷	مهارت‌های شغلی
۲			۲/۸۳	مهارت‌های سلامت

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان دادند که یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر آموزش مهارت‌های زندگی، کتاب درسی از عوامل زمینه‌ای در عوامل سه‌شاخگی می‌باشد که می‌تواند ۶ مؤلفه از مؤلفه‌های آموزش مهارت‌های زندگی را شامل ارتباطات، مهارت‌های قابل‌عرضه، خودمسئولیتی، اخلاق کاری، مدیریت و مهارت‌های زندگی سالم را پیش‌بینی نماید. مهم‌ترین مؤلفه تأثیرگذار بعدی بر مهارت‌های زندگی جامعه از عوامل رفتاری در عوامل سه‌شاخگی می‌باشد که قابلیت پیش‌بینی ۵ مؤلفه از مهارت‌های زندگی از جمله تصمیم‌گیری، تفکر خلاق، هدف‌گذاری، حل مسئله و خودآگاهی را دارد. مؤلفه‌های تأثیرگذار بعدی از عوامل سه‌شاخگی خانواده، تلویزیون و مدرسه هرکدام با قابلیت پیش‌بینی ۳ مؤلفه از مهارت‌های زندگی هستند. از آنجا که یافته‌های پژوهش حاضر نشان دادند که در جامعه مورد پژوهش، کتاب‌های درسی مهم‌ترین مؤلفه تأثیرگذار در پیش‌بینی مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی می‌باشد، می‌توان این نتیجه را از آن جهت که کتاب‌های درسی واقعاً در آموزش مهارت‌های زندگی به دانش‌آموزان ابتدایی مؤثر هستند، مثبت و مفید دانست؛ اما از این رو که کتاب درسی فقط پیش‌بینی‌کننده ۶ مؤلفه از مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی هستند، می‌تواند نشان‌دهنده این موضوع باشد که کتاب‌های درسی هنوز جای افزودن محتواهای جدیدی دارند که آموزش ۹ مؤلفه دیگر از مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی را نیز شامل شود. همچنین یافته‌ها نشان دادند که عامل زمینه‌ای تلویزیون از بین مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی قابلیت پیش‌بینی مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی سالم، تفکر انتقادی و مهارت‌های مدیریت را دارد. عامل ساختاری خانواده از بین مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی قابلیت پیش‌بینی مؤلفه‌های تصمیم‌گیری، تفکر خلاق و خودآگاهی را دارد. عامل ساختاری مدرسه از بین مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی قابلیت پیش‌بینی مؤلفه‌های تفکر انتقادی، مهارت‌های قابل‌عرضه و اخلاق کاری را دارد. این نتیجه از آن جهت که تلویزیون، خانواده و مدرسه در جامعه مورد نظر در پیش‌بینی مهارت‌های زندگی به صورت مثبت تأثیرگذار بود، نقطه قوت محسوب می‌گردد؛ اما از آنجا که این ۳ عامل فقط پیش‌بینی‌کننده ۳ مؤلفه از مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی هستند، جای تأمل دارد. چه‌بسا عوامل تلویزیون، خانواده و مدرسه عواملی سهل‌الوصول و در دسترس می‌باشند که باید سرمایه‌گذاری بیشتری بر روی آن‌ها از لحاظ آموزش مهارت‌های زندگی انجام گیرد؛ یعنی برای آموزش بهتر و مؤثرتر مهارت‌های زندگی در دانش‌آموزان ابتدایی باید برنامه‌های تلویزیونی به صورتی تدوین شوند که در ارتباط با آموزش مهارت‌های زندگی، محتوای بیشتری تولید و در زمان مناسب پخش گردد. همچنین دولت باید برای والدین پس از فرزندآوری، برنامه‌های آموزشی تدارک ببیند که آن‌ها را برای آموزش دادن مهارت‌های زندگی به فرزندان خود آماده سازد. در ارتباط با محیط مدارس نیز طوری آن را فراهم سازد تا جو حاکم بر آن برای آموزش دیگر مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی اشاره شده در الگوی ارائه شده در پژوهش حاضر از جمله: مهارت‌های ارتباط، خودمسئولیتی، مهارت‌های مدیریت، مهارت‌های زندگی سالم، همکاری، تصمیم‌گیری، تفکر خلاق، خودآگاهی، هدف‌گذاری، حل مسئله، توجه به دیگران و عزت‌نفس از آمادگی‌های لازم برخوردار باشند.

نتایج نشان دادند که الگوی مدیریت آموزش مهارت‌های زندگی برای دانش‌آموزان ابتدایی به ترتیب شامل مؤلفه‌های اخلاق کاری، خودآگاهی، مدیریت، مهارت‌های زندگی سالم، مهارت‌های قابل‌عرضه، هدف‌گذاری، تفکر خلاق، عزت‌نفس، توجه به دیگران، حل مسئله، تفکر انتقادی، خودمسئولیتی، تصمیم‌گیری، ارتباطات و همکاری است که در ارتقاء آموزش مهارت‌های زندگی مؤثر و با سلامت روان کودکان در رابطه مستقیم هستند. اخلاق کاری با شامل بودن مؤلفه‌های صداقت،

راست‌کرداری، شفافیت، رازداری، بی‌طرفی، احترام، تابع قانون و وفاداری می‌تواند تأثیر مهمی در آموزش مهارت‌های زندگی ایجاد نماید.

با توجه به نتایج پژوهش حاضر، پیشنهادهای کاربردی ذیل ارائه می‌گردند.

به اشخاصی که قصد دارند از مدل ارائه‌شده پژوهش حاضر استفاده نمایند، چه اشخاص حقوقی مانند سازمان‌ها، نهادها، مدارس و آموزشگاه‌ها و چه اشخاص حقیقی مانند دانش‌آموزان، معلمان و یا والدین پیشنهاد می‌گردد زمانی که سعی دارند به یک یا چند دانش‌آموز ابتدایی مهارت‌های زندگی را آموزش دهند، از دیدگاه عوامل سه‌شاخگی و طبق الگوی تحقیق باید توجه داشت که این شاخص‌ها با کتاب درسی و غیردرسی، تلویزیون، فضای مجازی و مشاور در ارتباط مستقیم باشند؛ لذا به والدینی که سلامت کودکانشان در اولویت است پیشنهاد می‌گردد به‌طور موازی همان‌طور که بر شاخص‌های ذکرشده سرمایه‌گذاری می‌نمایند، بر این ۵ عامل نیز سرمایه‌گذاری نمایند و هزینه و زمان کافی به آن‌ها اختصاص دهند.

همان‌طور که در پیشنهاد قبل ذکر گردید با توجه به اینکه عوامل سه‌شاخگی از مهم‌ترین عوامل در بعد سلامت آموزش مهارت‌های زندگی ۵ عامل کتاب درسی و غیردرسی، تلویزیون، فضای مجازی و مشاور می‌باشد؛ لذا به مسئولان آموزشی کشور پیشنهاد می‌گردد چنانچه اولویت اول آن‌ها از بین ابعاد آموزش مهارت‌های زندگی بعد سلامت می‌باشد، بر این ۵ عامل سرمایه‌گذاری بیشتری نمایند. همچنین از طریق ساخت محتوای آموزشی جدید و مناسب مطابق با استانداردهای جهانی آن‌ها را در محتوای کتاب‌های درسی بگنجانند. به‌صورت روزمره از تلویزیون پخش و از طریق فضای مجازی به‌صورت هرچه بیشتر آن را تبلیغ نمایند و در کنار آن از کتاب درسی و مشاور به‌عنوان تقویت‌کننده استفاده شوند. البته چنانچه مسئولان آموزشی کشور از بین ابعاد آموزش مهارت‌های زندگی، بعد دیگری از ابعاد را در اولویت اول آموزشی خود دارند، طبق الگوی ارائه‌شده به همین صورت اقدام نمایند؛ به‌عنوان مثال چنانچه بعد مهارت‌های ذهنی در اولویت اول مسئولان آموزشی باشد، پیشنهاد می‌گردد بر ۷ مؤلفه تصمیم‌گیری، تفکر خلاق، تفکر انتقادی، هدف‌گذاری، حل مسئله، خودآگاهی و مدیریت به‌صورت موازی با عوامل سه‌شاخگی یعنی خانواده، جامعه، تلویزیون، مدرسه، کتاب درسی، همسالان و کارگاه آموزشی سرمایه‌گذاری کنند. در این بین باید توجه کافی به این موضوع داشت از آنجا که مسئولان و سیاست‌گذاران آموزشی کشور در تلویزیون (شبکه‌های آموزشی)، مدرسه و محتوای کتاب درسی ذی‌نفع می‌باشند، آموزش از طریق این ۳

+عوامل از عوامل سه‌شاخگی بیشتر تحت وظایف آموزشی آن‌ها قرار می‌گیرد و دولت باید با حمایت و پشتیبانی کافی از آن‌ها شرایط مناسب آموزش مهارت‌های زندگی را فراهم سازد.

فهرست منابع فارسی

- اعظمی، محمود و جعفری، علیرضا و کریمی، ناهید. (۱۳۹۱). بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی در افزایش خلاقیت کودکان دبستان؛ فصلنامه ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، دوره ۲: شماره ۳
- افلاکی فرد، حسین. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر خودکارآمدی و افزایش شادکامی دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه ناحیه ۴ شهر اصفهان؛ فصلنامه پژوهش‌های مشاوره_ دوره ۱۵ شماره ۵۹
- امیر خانی، مهدی. (۱۴۰۰). بررسی رابطه بین عزت‌نفس و سلامت روانی با بهزیستی روان‌شناختی والدین کودکان عادی و کودکان مرزی در شهرستان باغملک، همایش ملی پژوهش‌های حرفه‌ای در روانشناسی و مشاوره با رویکرد از نگاه معلم، میناب
- امینی، ناصر و نیایش، عبدالرحیم و رحمانی، محمدعلی. (۱۳۹۴). بررسی اثربخشی آموزش حل مسئله و تفکر انتقادی بر سلامت روان دانش‌آموزان دختر و پسر راهنمایی شهرستان‌های مهر و لامرد، اولین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی و علوم تربیتی، شیراز
- امینی، ناصر و نیایش، عبدالرحیم و رحمانی، محمدعلی. (۱۳۹۴). بررسی اثربخشی آموزش حل مسئله و تفکر انتقادی بر سلامت روان دانش‌آموزان دختر و پسر راهنمایی شهرستان‌های مهر و لامرد، اولین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی و علوم تربیتی، شیراز
- بهرامی، محمود. (۱۳۹۶). بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی بر کاهش گرایش به رفتارهای پرخطر در نوجوانان دبیرستانی تهران بزرگ، نشریه پلیس زن، پیاپی ۲۷ پاییز و زمستان ۹۶
- جمالی، مریم. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر عزت‌نفس دانش‌آموزان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی درسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی
- جهانی، جمیله. (۱۳۹۸). بررسی میزان به‌کارگیری مؤلفه‌های خلاقیت گیلفورد در مجلات فارسی کودکان؛ فصلنامه کتابداری آستان قدس رضوی
- جهانی، نسیمه. (۱۳۹۹). رابطه مهارت‌های تفکر انتقادی و سواد اطلاعاتی با سواد سلامت دانشجویان عضو کتابخانه عمومی شهرستان بابلسر، پنجمین کنفرانس ملی رویکردهای نوین در آموزش و پژوهش، محمودآباد
- حیدرنیا، احمد. و ثنایی ذاکر، باقر، و طالقانی، نرگس. (۱۳۸۴). سلامت روان و عزت‌نفس دانش‌آموزان پسر دوره راهنمایی در خانواده‌های عادی، تحت حضانت پدر و تحت حضانت مادر. رفاه اجتماعی، مسائل کودکان و نوجوانان ایران، ۷۴_۵۵.
- حیدری بیدختی، فاطمه و عجم، علی اکبر. (۱۳۹۷). مقایسه سلامت روان دانش‌آموزان دختر و پسر و نقش آن در گرایش به تفکر انتقادی دانش‌آموزان پایه نهم شهرستان گناباد، نخستین کنفرانس ملی تحقیقات کاربردی در علوم انسانی و روانشناسی، تهران

- خدری، بهزاد، و دباغی، پرویز. (۱۳۹۳). اثربخشی آموزش مهارت حل مسئله بر سلامت روان سربازان. نشریه ابن سینا، ۱۶(۱-۲) (مسلسل ۴۶-۴۷)
- خنیفر، حسین؛ کبری کریم زاده، حمیدرضا یزدانی، محمدحسین رحمتی. (۱۴۰۰). طراحی کیفی برنامه درسی آموزش مهارت‌های زندگی دوره ابتدایی براساس نظرات خبرگان، مجله پژوهش‌های آموزش و یادگیری دوره ۱۶، شماره ۲ - شماره پیاپی ۳۰
- رضاپور میرصالح، یاسر؛ فلاح، محسن؛ صابری، مصطفی. (۱۳۹۵). بررسی اثربخشی مداخله مبتنی بر آموزش مهارت‌های زندگی بر کیفیت زندگی زنان سرپرست خانوار، مجله زن و جامعه، بهار ۹۵، سال هفتم - شماره ۱
- رضایی، زهرا. (۱۳۸۸). شناسایی و اولویت‌بندی مهارت‌های زندگی دانش‌آموزان دختر شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه تربیت‌معلم
- رهایی، فاطمه و بیدختی، عاطفه و دانش زاده، فرامرز و نمیرانیان، فرانک. (۱۳۹۳). تأثیر آموزش مهارت حل مسئله بر سلامت عمومی و عزت‌نفس دانش‌آموزان، اولین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی، تهران
- سیمین امینی زارع، جمیله آقایی. (۱۳۹۶). اثربخشی آموزش مهارت حل مسئله بر سلامت عمومی و عزت‌نفس دانش‌آموزان پایه دهم هنرستان هفده شهریور کرج. دومین کنفرانس ملی رویکردهای نوین در آموزش و پژوهش
- صغری سینا، فاطمه و حسینی طبقدهی، سیده لیلا. (۱۳۹۵). عزت‌نفس و سلامت روان زنان، همایش استانی سلامت زنان، علی‌آباد
- صفایی طبالوندانی، رضا و صفایی طبالوندانی، روح اله. (۱۳۹۹). مقایسه تفکر انتقادی با سلامت عمومی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و علمی کاربردی، اولین کنفرانس ملی تحقق ایده‌های دست‌نیافتنی در زمینه فناوری اطلاعات و تکنولوژی (الکترونیکی)، قائم‌شهر
- عابدینی، مریم و اسدی، سامره و حسین پور خاقانی، سیدحامد. (۱۳۸۹). اثربخشی آموزش مؤلفه‌های هوش هیجانی در مهارت حل مسئله و سلامت روان دانش‌آموزان دختر دوره راهنمایی شهر رشت، اولین همایش کشوری دانشجویی عوامل اجتماعی مؤثر بر سلامت، تهران
- علیرضا طاهرنژاد، سیمین امینی زارع، صادق سعیدی. (۱۳۹۹). تبیین ارتباط مهارت حل مسائل با ارتقاء عزت‌نفس و سلامت دانش‌آموزان. پنجمین کنفرانس ملی رویکردهای نوین در آموزش و پژوهش
- عموسلطانی، صفورا؛ یزدخواستی، فریبا؛ عریضی، حمیدرضا؛ عباسی جندانی، جواد. (۱۴۰۰). تأثیر روان‌نمایشگری با محتوای مهارت‌های زندگی بر احساس تنهایی، شادکامی، روابط عاطفی و حمایت اجتماعی والدین در دختران نوجوان وابسته به تلفن همراه، فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی دوره ۱۲، شماره ۴۵ - شماره پیاپی ۴۵

- فروزش، سمیه (۱۳۹۴)؛ بررسی توجه به مهارت‌های تفکر خلاق در کتاب‌های داستان گروه سنی «ج» براساس مؤلفه‌های تفکر خلاق گیلفورد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه فردوسی مشهد
- فضلعلی زاده، سهیلا؛ معصومی فرد، مرجان (۱۳۹۹). چگونگی تحقق مهارت‌های زندگی در برنامه‌های درسی آموزش و پرورش دوره ابتدایی، دومین کنفرانس ملی یافته‌های نوین یاددهی-یادگیری در دوره ابتدایی، بندرعباس
- قباخلو، بهزاد (۱۳۹۶). ارائه الگوی برنامه درسی مهارت‌های زندگی مدرسه‌ای در دوره ابتدایی ایران؛ رساله دکتری رشته مدیریت آموزشی دانشگاه ارومیه
- قنبری، علی و حقانی پور، فاطمه و بابایی، زهرا و حاج احمدی جهرمی، ماریا. (۱۳۹۵). بررسی رابطه کیفیت زندگی و سلامت روان با مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان مقطع متوسطه اول، چهارمین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی، تهران
- کردلو، اعظم؛ احمدی، ابراهیم. (۱۳۹۶). رابطه مهارت‌های اجتماعی و تفکر انتقادی با سلامت روان در دانش‌آموزان مقطع ابتدایی اسلامشهر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد بویین‌زهرا
- کریمی، سجاد و دهقانی، یوسف و سعادت‌زاده، مهدی. (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین عزت‌نفس و سلامت روانی با بهزیستی روان‌شناختی کودکان طلاق و عادی در سال ۹۳ در شهرستان کهگیلویه، اولین همایش ملی علوم و فناوری‌های نوین ایران، تهران
- کریمی، مریم و فاطمی، نسرین. (۱۳۹۷). رابطه کیفیت تعامل والد فرزندی با گرایش به تفکر انتقادی و مؤلفه‌های سلامت روان در دانش‌آموزان دختر نوجوان، فصلنامه پژوهش‌های مشاوره دوره ۱۷، شماره ۶۸
- کلانترقریشی، منیر، و عین‌اله زادگان، رقیه، و رضایی کارگر، فلور. (۱۳۹۱)، بررسی رابطه خلاقیت و سلامت عمومی در نوجوانان. ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی دوره ۲، شماره ۳ - شماره پیاپی ۳ زمستان ۱۳۹۱ صفحه ۵۹-۴۵
- کلینکه، کریس (۱۳۹۸)؛ مترجم شهرام محمدخوانی؛ مجموعه کامل مهارت‌های زندگی روش‌های مقابله با: اضطراب، افسردگی، تنهایی، کمرویی، شکست، اختلافات زناشویی، فقدان، پیری، درد، بیماری، آسیب؛ انتشارات رسانه تخصصی
- مبینی دهکردی، علی؛ کشتکار هرانکی، مهران (۱۳۹۳)؛ بررسی تأثیر مدل سه‌شاخگی بر نوآوری اجتماعی (مطالعه موردی یک شرکت وابسته به صنایع خودروسازی)، نشریه مدیریت نوآوری، سال سوم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۹۳، صص ۷۵-۵۷
- محمدی، نورالله. (۱۳۸۳). رابطه سبک‌های حل مسئله با سلامت عمومی. مجله روانشناسی. ۸(۴) (پیاپی ۳۲)
- مصطفایی یونجالی، مریم و آزاد مرد، شهنام. (۱۴۰۰). رابطه بین عزت‌نفس و سلامت روان با اضطراب امتحان دانش‌آموزان متوسطه دوره دوم شهرستان اردبیل، نهمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش در روانشناسی، مشاوره و علوم تربیتی

- منطقی، عبدالوحید؛ قلتاش، عباس (۱۳۹۹)؛ بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر ابراز وجود و عزت‌نفس دانش‌آموزان دختر سال اول متوسطه ناحیه یک شیراز، هشتمین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی، آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران، تهران
- یوسفی، ربابه؛ صمدی، پروین (۱۳۹۶)؛ میزان موفقیت برنامه درسی آداب و مهارت‌های زندگی اسلامی (طرح کرامت) برکسب مهارت حل مسئله دانش‌آموزان، فصلنامه پژوهش در برنامه‌ریزی درسی دوره ۱۴، شماره ۵۲

فهرست منابع انگلیسی

- Duncan Rebecca Diane (2000), Youth leadership life skills development of participants in the West Virginia 4_H camping program, Thesis submitted to the College of Agriculture, Forestry, and Consumer Sciences at West Virginia University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Science in Agricultural and Environmental Education
- Meyer Kimberly A (2015), Students' Perceptions of Life Skill Development in Project-Based Learning Schools, Journal of Educational Issues, Vol. 2, No. 1
- Naro Alayna & Laura L. Greenhaw (2017), Designing a 4_H Residential Summer Camp Experience, The Mississippi State University site
- Sandra J. Bailey and Mary Y. Deen (2002), Development of a Web-Based Evaluation System: A Tool for Measuring Life Skills in Youth and Family Programs, Family Relations, Volume 51, Issue 2, Pages: 101_189
- Sharma Sudha (2003), Measuring life skills of adolescents in a secondary school of Kathmandu: an experience, Kathmandu University Medical Journal (2003), Vol. 1, No. 3, Issue 3, 170_176
- Turgeon, S., Camiré, M., & Rathwell, S. (2021). Follow-up evaluation of the Coaching for Life Skills online training program. International Journal of Sports Science & Coaching, 16(1), 173_180.
- USDA United States Department of Agriculture. (2014). 4_h national headquarters fact sheet: Experiential learning. Washington DC: National 4_H Headquarters
- Wenzel, V., Weichold, K., Silbereisen, R. K. (2009). The life skills program IPSY: Positive influences on school bonding and prevention of substance misuse. Journal of Adolescence, 32, 1391_1401.
- Wurdinger, S., Newell, R., & Kim, E. S. (2020). Measuring life skills, hope, and academic growth at project-based learning schools. Improving Schools, 23(3), 264_276.
- Yankey, T. and Biswas, U.N. (2019), "Impact of life skills training on psychosocial well-being of Tibetan refugee adolescents", International Journal of Migration, Health and Social Care, Vol. 15 No. 4, pp. 272_284. <https://doi.org/10.1108/IJMHS-11-2017-0049>